

...anders dan Clark Gable moest hij diverse malen pauzeren...

„De man die mij trouwde hoorde me praten over 'Gejaagd door de Wind'. Zonder twijfel hierdoor geïnspireerd, droeg hij me op een avond, toen we allebei een tikje aangeschoten waren, de trap op voor een wilde nacht vol hartstocht. Het effect werd een beetje tenietgedaan door het feit dat hij, anders dan Clark Gable, diverse malen moest pauzeren, - en totaal verpest door het feit dat hij mijn hoofd tegen de muur stootte. We scheidden in 1980.”

Door ELLEN DE VRIES

Voor de enkeling, die nog nooit van 'Gejaagd door de Wind' heeft gehoord (iets wat ik tot mijn schrik in de videotheek bemerkte): 'Gejaagd door de Wind' is het familieverhaal van de O'Hara's dat zich afspeelt in het zuiden van de Verenigde Staten ten tijde van de Burgeroorlog (1861-1865), overgoten met een heerlijk sausje romantiek. Margaret Mitchell schreef de roman in 1936 en werd met deze eersteling in een klap wereldberoemd. In 1939 volgde de celluloid versie in de regie van Victor Fleming. Een jaar later waaide de film over naar Engeland.

Helen Taylor, literatuurwetenschapper en hartstochtelijk fan van 'Gejaagd door de Wind', voelde Britse en Amerikaanse vrouwen aan de tand over deze klassieker. Aan de hand van 427 brieven en 359 enquêtes onderzocht Taylor hoe vrouwen denken over de film en het boek in een tijdsbestek van 50 jaar. Tevens probeert ze een verklaring te vinden voor de immense populariteit van 'Gejaagd door de Wind'. Hoewel de respondenten vrouwen zijn van diverse leeftijden en sociale klassen, zijn het voornamelijk de witte Britse middle-class vrouwen van middelbare leeftijd, 'well educated, fed and housed' die gereageerd hebben op Taylors verzoek deel te nemen aan het onderzoek. Dat verklaart de illustratie op de voorkant van het boek, waarin Clark Gable een smachtende dame van middelbare leeftijd in zijn stevige armen knelt.

Fans

Taylor laat fans van verschillende leeftijden aan het woord, die het boek of de film op verschillende tijdstippen soms meerdere keren gezien of gelezen hebben. Het uitgangspunt is steeds, dat vrouwen de film of het boek op uiteenlopende manieren beleefden, al naar gelang hun sociale situatie en ervaringen. In de loop der jaren worden meningen soms bijgesteld. Juist uit de diversiteit van verschillende waardeningen van de film en het boek blijkt dat vrouwen vanuit verschillende culturen en achtergronden een tekst anders 'lezen'.

Zo ervaren verschillende generaties Britse en Amerikaanse vrouwen de overlevingsdrang van Scarlett waardoor ze zich ten koste van alles een eigen leven bevocht heel anders. De generatie vrouwen die 'Gejaagd door de Wind' in de jaren 30 en 40 geconsumeerd hebben, leggen onmiddellijk een verband met de burgeroorlog. Geen wonder, vindt Taylor. Geschreven in 1936 in een tijd dat de economische depressie zijn tol eiste, beloofde Mitchells boek hoop en een eind aan de strijd om honger, armoede en een minimumbestaan.

Voor de naoorlogse generatie, die 'Gejaagd door de Wind' in de jaren 50 en 60 zagen of lasen en opgroeiden met de oorlogsherinneringen van hun ouders, wordt de overlevingsdrang van Scarlett beschreven in meer persoonlijk en individualistische termen: „Ze was een rebel die het establishment op zijn kop zette.” Daarmee onder meer doelend op de vrouwelijke conventies die Scarlett doorbrak door bijvoorbeeld te drinken, rouge te gebruiken, te dansen terwijl ze net weduwe was geworden, enzovoort. Blijkbaar is het doorbreken van conventies voor deze groep belangrijker dan collectief overleven.

Voor de generatie die 'Gejaagd door de Wind' in de jaren 80 las, staat Scarlett model voor een carrière-

re-feministe en yuppie-succes: Scarlett als de hedendaagse Joan Collins in de rol van Alexis Colby uit Dynasty. Er zou weinig fantasie voor nodig zijn om 'Gejaagd door de Wind' in een moderne versie neer te zetten, meent Taylor: Scarlett speculerend op de beurs, zonder of met een LAT-relatie met Rhett, etcetera. Scarlets lot, zij wordt door haar man verlaten maar werkt dapper verder aan haar maatschappelijke carrière, toont veel overeenkomsten met het lot van hedendaagse, werkende, kinderloze carrièrevrouwen, die voortdurend voor de keuze worden gesteld te kiezen tussen carrière of keuken.

De eenzame pelgrimage van Scarlett van armoede naar welvaart, met behulp van eigen bronnen, wordt dan ook alom bewonderd door de female fans. Met andere woorden: elke generatie bekijkt Scarlett vanuit haar eigen historisch kader.

Feminist

Natuurlijk stelt Helen Taylor ook de brandende vraag: is Scarlett een feminist? Veel vrouwen zien haar inderdaad als een feminist-avant-la-lettre. Vrouwen van boven de 50 beschrijven dat overigens meer in termen van moed en lef, het lef om te opereren in een mannenwereld en te krijgen wat je wilt. Hoewel veel vrouwen wat betreft haar vechtlust aan Scarlett een voorbeeld hebben genomen, is er ook veel kritiek op haar harteloze egoïstische inslag.

Eenzelfde meningsverschil is er rond de semi-verkrachtingsscène. De scène, waarin Rhett Butler Scarlett optilt voor de beruchte nacht vol passie. Voor een aantal vrouwen spreekt Clark Gable als Rhett Butler met zijn magnetische, seksuele uitstraling behoorlijk tot de verbeelding. (Sam Goldwyn: „When a person like Robert Montgomery comes on you know he has got balls. When Clark Gable comes on you can hear them clacking together.”) De verkrachtingsscène wordt dan ook door veel vrouwen niet als zodanig geïnterpreteerd, maar integendeel juist als erotisch en opwindend.

Toch refereren er ook (meestal jongere) vrouwen aan de scène als een platte verkrachting. Meestal zijn dat vrouwen die zich feministisch noemen. Een bevestigende verklaring voor deze verschillende interpretaties geeft Taylor overigens niet.

Rhett met Scarlett...

Rhett met lezeres...

Datzelfde geldt voor het feit dat onderzoek op een middelbare school uitwees, dat in 1957 meisjes zich allemaal met de lieve, aardige, altruïstische Melanie Wilkes identificeerden; in 1970 voelden meisjes zich meer en meer aangetrokken tot Scarlett en midden jaren 80 kiezen zij onvoorwaardelijk helemaal voor Scarlett. Misschien hangt dit samen met een veranderd vrouwbeeld? Taylor geeft er geen antwoord op.

Racisme

'Gejaagd door de Wind' is vooral omstreken door zijn racistisch karakter. De slavernij wordt niet bekritiseerd en de zaken worden zo voorgesteld als zouden zwarten helemaal niet bevrijd willen worden omdat ze niet voor zichzelf kunnen zorgen. Opvallend is, dat met name de zwarte respondenten daar het felst op reageren. Natuurlijk omdat het hen het diepst raakt. Een vrouw verwoordt dat als volgt: „God weet, dat de wereld lijdt vanwege racisme, maar om het zo aantrekkelijk voor te stellen, zo redelijk, is morbide”.

Afhankelijk van leeftijd, politieke kleur en opleiding wordt ook door witte respondenten een afwijzende houding ingenomen ten opzichte van het racisme in 'Gejaagd door de Wind'. Datzelfde geldt ook voor Helen Taylor. In de loop der jaren veranderde haar visie op de film aanzienlijk. Met name het racisme staat een volledige overgave in de weg. Taylor lost dit op, door er op te wijzen dat ze zich steeds meer bezighoudt met het lezen van romans en het zien van films die 'Gejaagd door de Wind' uitdagen en herinterpreteren, dan met de vraag of Scarlett en Rhett elkaar nu uiteindelijk krijgen.

Hoewel Taylor het belang van leeftijd, klasse, ras en dergelijke benadrukt als zijnde bepalend voor de

interpretatie, verzuimt ze om de antwoorden van de kijksters/lezeressen te rubriceren in coherente kijkposities, naar ras, klasse, leeftijd, enzovoort. Wat nu wel duidelijk wordt is dat vrouwen heel verschillend kijken en lezen, afhankelijk van hun ervaringen, en opvoeding, maar algemene conclusies over kijk- en leesgedrag trekt ze niet. En is wetenschap daar eigenlijk niet voor bedoeld?

Verfrissend

Desalniettemin is een onderzoek als dit bijzonder. In de eerste plaats is de positie van de onderzoekster er een van betrokkenheid en distantie tegelijk: aan de hand van haar EIGEN ervaringen en die van respondenten probeert ze de betekenis die 'Gejaagd door de Wind' heeft (gehad) in het dagelijks leven van vrouwen te doorgronden en te analyseren. Ze kiest daarbij voor vrouwen, omdat zij van mening is dat met name vrouwen zich door de film en het boek aangesproken voelen. Geen rare veronderstelling, denk ik.

Verfrissend is dat Taylor, juist omdat zij zelf een fan is, geenszins een bevoogdende en betuttelende houding aanneemt ten aanzien van zwijmelende fans. Daarmee onderscheidt ze zich van veel van haar feministische zusters/wetenschappers, die soms toch niet kunnen nalaten op te merken dat de hang naar romantiek nergens goed voor is. Zo beweerden Anneke Smeelik en Rosi Braidotti in de Opzij van 17 oktober 1989, dat de romantische liefde het ontkennen is van de vrouw. Naar mijn idee veronderstelt een dergelijke uitspraak inderdaad een ontkenning van de vrouw, maar dan wel een ontkenning van meningen en ervaringen!

Helen Taylor: Scarlett's Women, Gone with the wind and its female fans. Virago Press, 1989. 134,50.